

МРНТИ 15.41.39

10.51889/1728-7847.2023.1.74.021

А.Т. Акажанова¹, Ә.Д. Қасымханова¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
(Қазақстан, Алматы қ.)

ОҚУ ҮРДСІНДЕ ТЕХНИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚ СТУДЕНТТЕРІНІҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАБІЛЕТТЕРІНІҢ ДАМУЫН ЭКСПЕРИМЕНТАЛДЫ ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа

Тұлғаның коммуникативтік қабілеттерін зерттеуге арналған жұмыстардың едәуір санына қарамастан, бүгінгі таңда ЖОО-да оқыту процесінде техникалық мамандық студенттерінің даму ерекшеліктері мен детерминанттары ұсынылатын зерттеулер жеткіліксіз.

Адамның коммуникативтік саласының дамуы мен қызмет етуі қарым-қатынас, тұлғааралық өзара әрекеттестік және кәсіби қатынастар мәселелерімен тікелей байланысты. Коммуникативтік қабілеттерін дамытудың жеткіліксіз деңгейі техникалық мамандық студентінің практикалық қызметіндегі көптеген маңызды проблемаларға әкеледі. Осыған байланысты тұлғаның коммуникативтік саласын зерттеу психологиялық ғылымда ерекше назар аудару тақырыбына айналады. Қазіргі кезеңде психологиялық детерминантты анықтау және болашақ техникалық мамандық студенттерінің коммуникативтік қабілеті мен құзыреттілігін мақсатты дамыту қажеттілігі өзекті болып отыр.

Түйін сөздер: техникалық мамандық студенттері, коммуникативтік қабілет, қабілет.

Акажанова А. Т.¹, Қасымханова А. Д.¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Казахстан, г. Алматы)

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

Есть большой объем работ по изучению коммуникативных навыков личности, но на сегодняшний день хватает исследований про особенности и детерминанты коммуникативных навыков студентов технических специальностей в процессе обучения в университете.

Развитие индивидуальной сферы напрямую связано с проблемами взаимодействия и профессиональных отношений. Недостаточный уровень развития коммуникативных способностей студента технического специальностей создает много серьезных проблем в его практической работе. В связи с этим изучение коммуникативной среды личности является предметом особого внимания в психологической науке. На современном этапе становится актуальной необходимость выявления психологического детерминанта и целенаправленного развития коммуникативных способностей и компетенций будущих студентов технических специальностей.

Ключевые слова: студенты технических специальностей, коммуникативные способности, способности.

Akazhanova A.T.¹, Kassymkhanova A.D.¹

*Kazakh National Pedagogical University named after Abai
(Republic of Kazakhstan, Almaty)*

EXPERIMENTAL STUDY OF THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE ABILITIES OF STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALTIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract

Despite a significant amount of work on the study of the communicative abilities of the individual, to date there are not enough studies that present the features and determinants of the development of students of technical specialties in the process of studying at the university.

The development and functioning of a person's communicative sphere is directly related to the problems of communication, interpersonal interaction and professional relations. Insufficient level of development of communicative abilities leads to many serious problems in the practical activity of a student of a technical specialty. In this regard, the study of the communicative sphere of personality becomes the subject of special attention in psychological science. At the present stage, it becomes urgent to identify the psychological determinant and purposeful development of communicative abilities and competencies of future students of technical specialties.

Keywords: students of technical specialties, communication skills, abilities

Кіріспе

Әлемдік экономиканың жаһандануы, әлеуметтік процестер мен мемлекеттік саясат техникалық университеттің жас мамандарына жаңа талаптар қояды. Мемлекеттің қолдауымен жоғары оқу орындары экономикалық жағдайды және мемлекетті дамытудың негізі болып табылатын білікті инженерлер шығаруға міндетті. Жоғарғы оқу орындарында студенттерге кәсіби білім берудің негізгі компоненті іскерлік коммуникацияны дамыту және жетілдіру болып саналды. Іскерлік қарым-қатынас саласында білімі жеткілікті заманауи маман өзін жоғарғы деңгейде таныстыра алады, кәсіби үрдісті, өзін-өзі басқару, дағдарыс жағдайында жауапкершілікті алу, адамдармен тиімді байланыс орнату, кәсіби келіссөздер жүргізу, серіктестерге психологиялық әсер ету, жұмыс орнының оң имиджін қалыптастыра алады.

Техникалық ЖОО студенттері – бұл болашақ инженерлер, ал инженерлік мамандықтар жоғары білімді, сұранысқа ие және бұқаралық мамандықтар қатарына жатады. Инженерлер кәсіби қызметтің әртүрлі салаларында жұмыс істейді. Мысалы: ғылым, авиация, құрылыс, әскери сала, ғарыш, IT-орта және т.б. Қазірге таңда техникалық мамандықтар иелері – жоғарғы мәдениетке ие, заманауи техника мен технологиялармен, экономикамен, өндірісті ұйымдастырумен жақын таныс маман болуы керек. Алайда, жоғары техникалық білімі бар жас мамандар іскерлік қарым-қатынас жағынан үлкен қиыншылықтарға тап болуда. Бұл коммуникативтік қабілеттердің төмен деңгейі, тиімді кәсіби қарым-қатынасты құра алмау, ауызша және жазбаша сөйлеудегі қиындықтар және көпшілік алдында сөйлеу қорқынышы және т.б. Аталған себептер техникалық мамандық студенттерінің коммуникативтік қабілеттерін дамытудың өзекті проблема екендігін көрсетеді.

Материалдар мен әдістер

Техникалық мамандық студенттерінің коммуникативтік қабілеттерін эксперименталды зерттеу үшін біз төмендегі әдістемелерді қолдандық.

1. «Коммуникативтік және ұйымдастырушылық бейімділік» әдістемесі (А.Н. Сухов, А.А. Деркач). Бұл әдістеме тұлғаның коммуникативтік және ұйымдастырушылық бейімділігін анықтауға арналған, мысалы, адамдармен іскерлік және жолдастық қарым-қатынас орнату, қарым-қатынасты кеңейтуге ұмтылу, топтық іс-шараларға қатысу, адамдарға әсер ету,

бастамашылық және т.б. көрсетуге ұмтылу [1].

Әдістеме тиісті бейімділікті анықтауға және бағалауға мүмкіндік береді, өйткені олар жеке тұлғаның қажеттіліктерімен, оның мүдделерімен және қызметке деген талғамды-жігерлік қарым-қатынасымен тығыз байланысты. Әдістеме сыналушының әр түрлі жағдайларда өз мінез-құлқының кейбір ерекшеліктерін көрсету және бағалау қағидатына негізделген. Сыналушыларға жеке тәжірибесі бойынша таныс және тиісті қабілеттердің индикаторы бола алатын жағдайлар таңдалған.

Сауалнамада жеке тұлғаның коммуникативтік және ұйымдастырушылық қасиеттеріне байланысты сұрақтар кезекпен қойылады.

Сонымен қатар, осындай кезектілік олардың теріс және оң модулі бойынша мәселелерді орналастыруға бағынады. Әдістеме екі шкаладан тұрады: коммуникативтік және ұйымдастырушылық қабілеттер және 40 сұрақтан тұрады, олардың 20-ы коммуникативтік қабілеттерді және 20-ы ұйымдастырушылық қабілеттерін зерттеуге бағытталған. Коммуникативтік: қарым-қатынас жасауға ұмтылу немесе жалғыздықты артықшылық, жаңа адамдарға, жаңа ұжымға тез үйрену қабілеті, бейтаныс адамдармен байланыс орнату қабілеті, аудиторияға сөйлеу қабілеті. Ұйымдастырушылық қабілеті: күрделі жағдайларда бағдарлаудың жылдамдығы, тапқырлық, бастамашылдық, табандылық, талапшылдық, ұйымдастырушылық қызметке бейімділік, дербестік, өзін-өзі бақылау, шыдамдылық, көпшілдік.

Деректерді сандық өңдеу үшін «дешифратор» қолданылады, онда коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділікті барынша көрсететін тамаша жауаптар берілген.

Коммуникативтік және ұйымдастырушылық бейімділіктің жоғары деңгейі студент қиын жағдайларда тез бағдарланатынын, жаңа ұжымда өзін еркін ұстайтынын, шешім қабылдауда және таңдауда өзін-өзі ұстайтынын көрсетеді. [2] Орташа деңгей үшін жаңа байланыстарға ұмтылу, жұмысты жоспарлау кезіндегі дербестік тән, бірақ қабілеттің әлеуеті тұрақтылығымен ерекшеленбейді. Төмен деңгей қарым-қатынасқа бейімділіктің болмауымен, бейтаныс жағдайда ұялшақтық сезімімен сипатталады.

2. *Л.Мильхельсонның «Коммуникативті іскерлік» тесті (Ю.З. Гильбуха модификациясы).* Жетістіктер тестінің бір түрі болып табылады, яғни дұрыс жауабы бар тапсырма түрі бойынша құрылған. Тестте құзыретті, сенімді, серіктестік стиліне сәйкес келетін мінез-құлықтың кейбір эталондық нұсқасы ұсынылады [4]. Қалыптыға жақындау деңгейін дұрыс жауаптар саны бойынша анықтауға болады. Сауалнамада 27 коммуникативтік жағдайдың сипаты бар. Әрбір жағдайға мінез-құлықтың 5 нұсқасы ұсынылады. Сыналушыға осы жағдайда өзіне тән мінез-құлық тәсілін таңдау керек, екі немесе одан да көп нұсқаны таңдауға немесе сауалнамада көрсетілмеген нұсқаны жазуға болмайды. Кілтпен дұрыс және дұрыс емес жауаптар саны таңдалған жауаптардың жалпы санына пайыздық қатынаста есептеледі. Өңдеу нәтижесінде коммуникативтік біліктіліктің 10 түрі бөлінеді:

1. Құрдастарынан назар (комплименттер) көрсету және қабылдау қабілеті;
2. Әділ сынға ден қою;
3. Әділетсіз сынға жауап беру;
4. Әңгімелесуші тарапынан мінез-құлыққа әсер ету;
5. Өтініш бере білу;
6. Бөтен адамның өтінішіне жауап бере білу, « жоқ»;
7. Құрдастары тарапынан Өзін-өзі сезу және қолдау көрсете білу;
8. Құрдастары тарапынан Өзін-өзі сезіну және қолдау қабылдай білу;
9. Басқа адаммен байланыс жасай білу, Байланыс;
10. Сізбен қарым-қатынас жасауға әрекет ету.

3. *Т.И. Ильинаның «ЖОО-да оқу мотивациясын зерттеу» әдістемесі.*

Бұл әдістеме жоғары оқу орнында білім алу мотивациясын зерттеуге арналып, үш шкаладан тұрады: білім алу, мамандықты меңгеру, диплом алу. Тиісінше ЖОО-да білім беру мотивация-

сының үш деңгейін бөліп көрсетеді: жоғары деңгей - білім алуға ұмтылу, кәсіби білімді меңгеруге ұмтылу; орташа деңгей – білім алуға деген қызығушылықтың және кәсіби білімді меңгеруге деген қызығушылықтың жеткіліксіздігі; төмен деңгей – білімді формалды меңгеруде диплом алуға бағдарлану. [5]

Сауалнамаға, бүркемелеу үшін әдістеме авторы одан әрі өңделмейтін бірқатар фондық тұжырымдарды енгізген.

4. *Б.Басстың тұлғаның бағыттылығын айқындау әдістемесі (бағдарлы сауалнама)* 27 тармақ-пікірден тұрады, олардың әрқайсысы бойынша тұлға бағыттылығының үш түріне сәйкес жауаптардың үш нұсқасы болуы мүмкін.

Өзіне бағыттылық (Ө) – тікелей сыйақы алуға бағыттылық, мәртебеге қол жеткізудегі агрессивтілік, билік, бәсекелестікке бейімділік, тітіркендірушілік, мазасыздық, интроверттілік. [6]

Қарым-қатынасқа бағытталу (Қ) – кез келген жағдайда адамдармен қарым-қатынасты қолдауға ұмтылу, бірлескен қызметке бағдарлану, бірақ жиі тапсырмаларды орындау немесе адамдарға шынайы көмек көрсетуге қарсы келу, әлеуметтік мақұлдауға бағдарлау, топқа тәуелділік, адамдармен қарым-қатынас және бауыр басу қажеттілігі.

Іске бағытталу (І) – іскерлік проблемаларды шешуге мүдделілік, жұмысты мүмкіндігінше жақсы орындау, іскерлік ынтымақтастыққа тарту, ортақ мақсатқа жету үшін пайдалы өз ойын іс мүддесінде қорғау қабілеті.

Жалпы біз сипаттаған ұйымдастырушылық факторлар, жұмыс кезеңдері, әдістер мен іріктелген әдістемелер зерттеу міндеттерін кешенді шешуге мүмкіндік береді.

Нәтижелер және талқылау

Техникалық мамандық студенттерінің коммуникативтік қабілеттерінің дамуын эксперименталды зерттеу үшін Алматы технологиялық университеті «Технологиялық машиналар мен жабдықтар» мамандығының 1,4 курс студенттері жалпы саны 82 адам зерттеуге алынды.

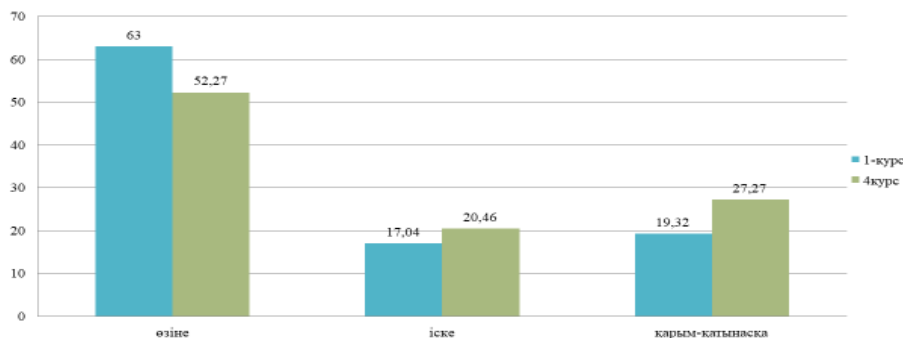
Алынған нәтижелерді егжей-тегжейлі қарастырайық.

Б.Басстың тұлғаның бағыттылығын айқындау әдістемесін жүргізу нәтижесінде келесі нәтижелер алынды: 1 курс 38 студентінің 23-і «өзіне» бағытталған, бұл топтың жалпы санының 60,53% құрайды; 7 студент (17,04%) «іске» бағытталған, ал 8 студент (19,32%) «қарым-қатынасқа» бағытталған.

4 курста 23 студент «өзіне» бағытталуымен ерекшеленеді, бұл топтың жалпы санынан 52,27% құрады.; 9 адамда «қарым-қатынасқа» бағыттылығы басым (20,46%) және 12 студент «іске» бағыттылығымен сипатталады (27,27%). Деректер 1-диаграммада көрсетілген.

Б. БАССТЫҢ ТҰЛҒАСЫН ДИАГНОСТИКАЛАУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІН ЖҮРГІЗУ НӘТИЖЕСІ

1-диаграмма. 1 және 4 курс сыналушылар тұлғасының бағыттылығы (%)

Бұдан әрі студенттердің коммуникативтік біліктерін диагностикалаудың нәтижелерін (Ю.З. Гильбухтың модификациясындағы Л.Мильхельсонның әдістемесі) көрсетеміз және сипаттаймыз. Деректер 1 – кестеде көрсетілген.

1-кесте

Коммуникативтік жағдайлардың түрлері	Денгейлер	1 курс	4 курс
		Жалпы саны мен %	Жалпы саны мен %
1. Жағымды пікірлерге реакциялар	Тәуелді	18 (47,37%)	16 (36,36%)
	Білікті	16 (42,11%)	25 (56,82%)
	Агрессивті	4 (10,53%)	3 (6,82%)
2. Теріс пікірлерге реакциялар	Тәуелді	12 (31,58%)	14 (31,82%)
	Білікті	17 (44,73%)	19 (43,18%)
	Агрессивті	9 (23,87%)	11 (25%)
3. Өтінішке реакциялар	Тәуелді	19 (50%)	24 (54,55%)
	Білікті	9 (23,68%)	16 (36,36%)
	Агрессивті	10 (26,32%)	4 (9,09%)
4. Өңгімелесу жағдайы	Тәуелді	18 (47,37%)	19 (43,18%)
	Білікті	10 (26,32%)	19 (49,18%)
	Агрессивті	10 (23,87%)	6 (13,64%)
5. Эмпатия көрінісі	Тәуелді	20 (52,63%)	21 (47,73%)
	Білікті	9 (23,68%)	22 (50%)
	Агрессивті	9 (23,68%)	1 (2,27%)

Коммуникативтік және ұйымдастырушылық бейімділіктерді диагностикалау әдістемесін жүргізу нәтижесінде коммуникативтік бейімділіктердің даму деңгейі анықталды: 1 курс студенттерінің жоғары деңгейі мен орташадан жоғары деңгейі әрбір көрсеткіш бойынша топтағы студенттердің жалпы санының 7,89%-нан (3 студенттен) 1 курс студенттерінен анықталды; 7 студент коммуникативтік бейімділіктің орташа даму деңгейімен сипатталады (18,42%); 15 студенттердің басым бөлігі коммуникативтік бейімділіктердің даму деңгейімен орташадан төмен (39,47%) ерекшеленді); студенттер санының көптігі коммуникативтік бейімділіктің төмен деңгейі анықталды (10 адам - 25%).

Коммуникативтік бейімділіктің жоғары деңгейі 4 курс 4 студентінде ғана байқалады (9,09%); 5 студенттерде коммуникативтік бейімділіктің даму деңгейі орташадан жоғары, бұл топтың жалпы санының 11,36% құрайды; 11 студенттерде орташа деңгей анықталды (25%); ал орташадан төмен коммуникативтік қасиеттердің даму деңгейін 17 адам көрсетті (38,64%); 4 курс 7 студенттерде төмен көрсеткіштер анықталды, бұл аталған топта сыналушылардың жалпы санының 15,91% құрады. Деректер 2-кестеде және диаграммада көрнекі түрде көрсетілген.

2-кесте

№	жоғары	Орташадан жоғары	Орташа	Орташадан төмен	Төмен
1-курс	7,89	7,89	18,42	39,47	26,32
4-курс	9,09	11,36	25	38,64	15,91

Бұдан әрі біз Т.И. Ильинаның «ЖОО-да оқу мотивациясы» әдістемесі арқылы студенттерді жоғары оқу орнында оқу мотивациясын зерттеп, келесі нәтижелерге қол жеткіздік. Деректер 3-кестеде көрсетілген. 1курс студенттерінің көпшілігі үшін (25 адам – 65,79%) ЖОО-да оқудың басты мотивациясы диплом алу болып табылады; 9 адам үшін (23,68%) мамандықты меңгеру маңызды; тек 4 студент үшін ғана білім алу оқытудың негізгі мотивациясы болды, бұл аталған топта тексерілушілердің жалпы санының 10,53% құрайды.

3-кесте

	Білім алу	Мамандықты игеру	Диплом алу

1-курс	10,53	23,68	65,79
4-курс	47,73	29,55	22,72

Қорытынды

Өзінің кәсіби қызметінде техникалық мамандық студенті, кәсіби білім мен шеберліктен басқа, тұлғаның коммуникативтік қасиеттеріне, коммуникативтік құзыреттілікке, қарым-қатынастың коммуникативтік дағдыларына, яғни дамыған коммуникативтік қабілеттерге ие болуы тиіс. Болашақ техникалық мамандық иелерінің коммуникативтік қабілеттерінің дамуына ықпал ететін коммуникативтік біліктері мен дағдылары кәсіби қызметтің кіші жүйесінің басты компоненті.

Осылайша, коммуникативтік бейімділіктің, қабілеттердің және негізгі тұлғалық сипаттамалардың дамуының өзара байланысын көрсететін анықталған корреляциялық байланыстар психологиялық қолдаудың тиімді моделін құрудың негізін және техникалық мамандық студенттерінің коммуникативтік қабілеттерін дамытудың аса маңызды мақсаттарын, міндеттерін, бағыттарын және басымдықтарын анықтауға мүмкіндік береді.

References

1. Golubeva E. A. *Personality, Personality, individuality*. - Dubna: "Phoenix+", 2005. - 512 P.
2. Maslow A. G. *Dalnie predellikal psychics / transition. with the English*. A.m. Tatlybaevoy. *Nauch. Ed., vstup. articles and comments*. H.H. Akuli-Noah. - SPB.: Eurasia, 1999. – 432p.
3. Rogers K. *looking into psychotherapy*. "I don't know," he said. - M.: Progress, 2004.
4. Batarshv A.B. *Psychodiagnostics help the public or how to improve the organizational and communicative quality of the personality*. -M.: izd-Vo VLADOS, 2001. - 175 P.
5. Muravyova O. I. *communicative competence as a problem of public psychology // Siberian psychological Journal*, 2001. - No. 14-15. - pp. 21-28.
6. Kabardov M. K. *communicative and cognitive content of the language: individual-typological subgroup: diss... the doctor is crazy*. *Nauk. - Moscow*, 2000. - 295 P.
7. Mikhailova O. V. *personality of communicative competence of students in the PolyCultural environment: abstract*. *Kand. psych, Nauk, St. Petersburg*, 2009. - 22 p.
8. Abulkhanova-Slavskaya K. A. *The problem of the personal aspect of society //in KN.: Problems of society in psychology / Ed. B. F. Lomova*. - M.: Nauka, 1981. - p. 19-45, P. 218-241.
9. Bodalev A.A. *Psychology of society: individual psychological works*-M.: Moskovsky psychological and Social Institute, Voronezh: NPO "MODEK", 2002. - 256 P. limov E. A. *psychology of professional self-confidence*. - Rostov-On-Don: "izd-Vo "Phoenix", 1996. - 512 P.
10. Abeuova I. A. *psychological activity in the field of education: methodology, technology, practice*. - *Almaty: Evero*, 2011 pp. 67-78.
11. Anikeeva Yu. V. *Psychological determinants of the development of communication skills of students-psychologists: diss... Kand. psychedelic. Nauk. - Stavropol-2012*. - 236 p.
12. *Psychology. Humanity is a treasure of the mind*. T. 10. - *Almaty: Taimas*, 2005-520 P.